

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора філологічних наук,
старшого наукового співробітника, заступника директора з наукової роботи
Інституту Івана Франка НАН України **Алли Іванівни Швець**
на дисертацію **Наталії Степанівни Голод**
«Драматургічні категорії в системі художнього мислення
Василя Стефаника» (Івано-Франківськ, 2021. 224 с.),
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
в галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія

Актуальність теми дослідження

Інтенсифікація дослідницької уваги упродовж останнього десятиліття до теми інтермедіальності дає підстави зараховувати цю проблематику до провідних засад сучасного літературознавчого аналізу, що виявляє високий потенціал літератури акумулювати в собі міжмистецькі зв'язки. Нещодавня панельна дискусія Платформи інтермедіальних досліджень «Стефаник інтермедіальний», різноманітні театральні перформанси за листами й новелами письменника, резонансна й прониклива сценічна постановка просто неба драми-ораторії «Вона – земля», приурочені до 150-ліття письменника, як і ще давніший фільм Леоніда Осики «Камінний хрест» за мотивами Стефаникових новел, своїм сугестивним впливом засвідчують потужну синтезуючу здатність його слова. І дисертація Наталії Голод «Драматургічні категорії в системі художнього мислення Василя Стефаника» надає таким спробам сценічної репрезентації прозопису письменника свого фахового літературознавчого ословлення. Тому ця вагома праця, без сумніву, органічно вливається в мейнстрим методологічних стратегій сучасного літературознавства, яке дедалі частіше обирає шляхи синтезу. Знаково, що така дисертація постала саме у Франківську, і що на ній відчутний магнетичний вплив одразу трьох потужних силових полів – художнього мікрокосму земляка-Стефаника, інтелектуальної сугестії Івана Денисюка й культуротворчого інспірування школи Степана Хороба.

Дослідники вже віддавна спостерегли драматургічну прикмету новелістики Стефаника, починаючи ще від його сучасників (І. Франка, Д. Лукіяновича, О. Кобилянської, І. Труша), а його твори ідентифікували з новелами-драмами, драмами в новелі чи, за Возняківським висловом, «грандіозними драмами». І, власне, така епічно-драматургічна інтеракція показує унікальність Стефаникового художнього універсуму, відкриваючи нові коди словесного мистецтва й ще більше концептуалізуючи його сугестивність.

Ступінь обґрунтованості й достовірності наукових положень і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Добротним теоретичним опертям цій роботі слугує перший розділ — *«Категорії епічного та драматургічного в історико-теоретичному осмисленні літературознавців»*, — в якому дисертантці вдалося систематизувати дотеперішні напрацювання в царині генерики, осмислити загальнолітературні тенденції та естетичні передумови, які інспірували явище жанрової дифузії й відтак показати відкритість цієї літературознавчої проблеми, виявну як в різному трактуванні явища жанрової гібридності, так і в потребі канонізації цих форм в сучасному генологічному реєстрі. Дослідниця цілком посутньо трактує генерику національної літератури як особливу царину, вельми чутливу до інтенсивних змін історичного буття, викликів «нервового часу», за Франком, змін суспільної свідомості, естетичних тенденцій, світоглядної еволюції, еkleктизму мислення, авторського стилю, які в сукупності постають детермінантами появи жанрових модифікацій. Дисертація Наталії Голод є новаторською не лише з погляду конкретного омовлення питань Стефаникової поетики, образності, стилю, проблематики, кореляції епічно-драматичних форм тощо. Вона важлива також своїм теоретико-методологічним підґрунтям, провадячись у руслі нових засад когнітивного літературознавства, яке нині виробляє нові аспекти в осмисленні жанрової парадигматики, враховуючи зокрема й питання дифузії як неминучого явища появи, еволюції і трансформації жанрів. Актуальне дослідницьке поле цієї роботи орієнтоване на сучасні здобутки жанрології з тенденцією модифікації жанрів, якщо йти за

теорією А. Фаулера, який пропонує розглядати жанр не як систему усталених ознак, а як систему постійних трансформацій.

Відтак авторка застановляється на проблемі генологічної свідомості самого Стефаника з притаманним йому тяжінням до малих форм, власне жанру новели. Ба більше, йдучи за І. Денисюком, дослідниця поглиблює версію про генологічну властивість саме новели інкорпорувати в себе лірико-драматургічні елементи. Цінними в цьому розділі роботи є ґрунтовний аналіз жанрової природи новели в історичному зрізі, з погляду класифікації, композиційних компонентів, наративної структури, що дало змогу фахово спроектувати ці теоретичні розмисли на засади новелістичного мислення самого Стефаника.

Опираючись на вже наявну в літературознавстві номенклатуру генерики, Н. Голод зуміла аргументовано окреслити застосовану в роботі досить розлогу терміносистему, причому з урахуванням існуючого дотепер дефінітивного плюралізму таких понять як *жанр*, *дифузія жанрів*, *новела*, *драма*, *драматургія*, *драматизм*, *драматичність*, *театральність*, *сценічність*, *драматургічність*. Чітка експлікація цих концептів вберегла дисертацію від термінологічної перевантаженості й розмитості, надавши їй поняттєвої стрункості вже при оперуванні художнім матеріалом в наступних розділах. Таким чином, категорію драматургічності авторка схильна розглядати передусім як важливий поетикальний маркер Стефаникового прозопису.

У другому розділі – «*Родо-видові особливості художньої прози Василя Стефаника*» розглянуто основні параметри драматургічності крізь призму тріади – діяхронії, синхронії й індивідуально-авторського стилю, що дало змогу дослідниці осмислити цей поетикальний феномен стереометрично, в аспекті макропоетики чи не усієї Стефаникової новелістики. Аналізуючи історико-культурний контекст доби, авторка посутньо доводить, що пов'язана з явищем інтерференції дифузія жанрів була зумовлена передусім зміною естетичної парадигми на зламі ХІХ – ХХ віків, експериментальністю письма на тлі нових світоглядних пошуків і нової епохи художньої модальності. Тоді на зміну синкретизмові приходять явища взаємопроникності й контактності родів,

зумовлюючи інтерродову дифузію чи розмивання жанрових меж. І ця тенденція особливо зрезонувала в чутливому творчому укладі Стефаника з його іманентною схильністю до такого синтезу. Тож письменникові новели, по суті, стають епічними драмами з прикметною взаємоінспірацією формотворчих ознак.

Третій розділ дисертації – *«Категорії драматургічності як ферменти модернізації художньої прози Василя Стефаника»* — присвячено вивченню феномену конгруентності категорій драматургічності, експресіоністичності та психологізму у прозі Стефаника, а також системі вербальних і невербальних засобів мовлення персонажів. І власне цей розділ є найцікавішим, бо він демонструє ґрунтовну роботу дослідниці з художнім матеріалом. Авторка показала, як за допомогою драматургічних інкорпорацій засобами іншої мистецької царини у Стефаниковій прозі відбувається генерування нових естетичних смислів і водночас, як родова транспозиція драматургічних структур в епічній сприяла посиленню психологізації наративу, сугестивності, динамічності дії, появі сценічних ефектів, загостренню конфліктності. Цей розділ особливо вирізняє оригінальність спостережень над поетикою Стефаника з погляду сценічного мистецтва – використання оніричних, колоративних, хронотопних інкрустацій, світлотіні, емотивів (крик, мовчання, плач), звукоефектів й інших авдіальних образів, фізіогномічних знаків, мовлення (діалоги й монологи), предметних деталей, – усіх тих компонентів, які слугують потенційними засобами драматизації епосу. Окремо в роботі розглянуто увесь спектр мовленнєвої комунікації (полілог, діалог, псеводіалог, односторонній діалог, монолог, внутрішній монолог, потік свідомості).

Фахово оперуючи художнім матеріалом, дисертантка мовби заглянула за лаштунки творчої лабораторії Стефаника, розкривши його здатність до художньої візуалізації, вербальної пластики, живописання словом. Цим дослідниця доводить великий словесно-зображальний потенціал творчості талановитого покаянина.

Наукова новизна одержаних результатів, їх теоретична

і практична значущість

Вражає новаторський закрій наукової теми та її реалізація. У творчій манері Стефаника дисертантка розглядає одну прикмету – інкорпорування драматургічних компонентів в епічну царину – і на цій основі розбудовує цікаве, актуальне і новаторське дослідження. Вдало обрано й дослідницьку стратегію, коли, з одного боку, враховано високий трансформаційний потенціал як новели, так і драми, а з іншого боку – цей синтез екстрапольовано на Стефаникову творчу методу, крізь призму якої осмислено категорію драматургічності як знакової складової його поетики. В такому контексті Наталія Голод зуміла простежити органічну, навіть унікальну, злютованість на позір абсолютно чужорідних феноменів – драми й епосу, й відтак, уже вправно експлуатуючи художній матеріал, показати Стефаників хист цю драматургічність «імітувати» за допомогою епічних засобів. Отже, наукове дослідження Н. Голод по-новаторськи презентує явище мистецького інтеракціонізму Стефаникової прози, оприявнюючи різні приклади такої співдії й способи творчого інтегрування драматургічних елементів в епічну текстуру – психологізм, сценічність, театральність, експресіонізм, художній конфлікт, кінематографізм.

Особливо імponує залучений в роботі епістолярний супровід, коли Стефаникові листовні одкровення, самоопис власної творчої конституції, духових настроїв слугують автопсихологічним поясненням та підкріпленням дослідницьких суджень дисертантки, особливо тих, які стосувалися генези Стефаникового експресіонізму – його чутливості до людського болю, його іманентної схильності до естетизації та віталізації смерті, його перечуленого писання чи глибокої емпатії з душею селянина. З цього погляду в роботі дуже добре спрацювали заявлені біографічний і психоаналітичний методи.

Повнота викладу основних результатів дисертації в публікаціях, зарахованих за темою дисертації

За темою дисертації опубліковано 8 публікацій, із них 8 – основних одноосібних (6 – у наукових фахових виданнях України; 2 – в іноземних

періодичних виданнях). Опубліковані наукові статті здобувачки у повній мірі відображають зміст дисертаційної роботи та основні наукові здобутки. Основні положення та результати дисертаційного дослідження, теоретичні та практичні висновки та рекомендації були оприлюднені на 6-ти міжнародних конференціях та щорічних звітних наукових конференціях професорсько-викладацького й аспірантського складу ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертаційної роботи

Незважаючи на зазначені позитивні аспекти, ґрунтовна дослідницька робота Наталії Голод викликає низку запитань та побажань, що є закономірним, якщо праця збуджує науковий інтерес.

1. Цікаво було б осмислити, як в новелістиці Стефаника діють міжтекстові зв'язки з фольклором та міфологією, адже ще Франко назвав його новели «найкращими народними піснями».

2. Викликає певні застереження формулювання назви підрозділу 2.2. «Діалектика народництва і модернізму в ідейно-естетичній концепції Василя Стефаника». Передусім вартувало б домовитися, що авторка вкладає в доволі контроверсійне поняття «народництво», термін, якого, до речі, не сприймав Франко, і який був часто вживаним в літературознавчому дискурсі вікового помежів'я (статті Лесі Українки, Софії Русової) на позначення попередньої, зужитої, літературної традиції. Чи, можливо, дисертантка, асоціює це поняття, за версією Соломії Павличко, зі способом «художнього існування літератури, стилем або системою стилів»? З контексту дисертації цього не видно, водночас натрапляємо тут на різне вживання цього терміна: «*народницькі* тенденції до емпатії у сприйнятті проблем так званої «маленької людини» (с. 85); «*народницьке* співчуття до принижених і ображених (с. 85). У зв'язку з цим вартувало б дещо скоригувати акценти щодо контамінації двох естетичних парадигм в творчому укладі Стефаника, бо письменник якраз виходив за межі народницької традиції, органічно тяжіючи до модернізму.

Тому вірогідніше говорити не так про діалектику, як про естетико-стильову еволюцію Стефаника від народництва до модернізму.

3. У преамбулі дисертації доцільно було б чіткіше означити обраний для аналізу художній матеріал, бодай перерахувати тексти, в яких якнайбільше зреалізовано драматургічний потенціал. Якщо ж інтенцією дослідниці було охопити всю Стефаникову прозу, то чи врахований при цьому чинник еволютивності стосовно міри вияву драматургічності у двох різних фазах творчості письменника.

4. Робота подекуди перевантажена цитуваннями праць інших дослідників, які в структурі оригінального наукового тексту сприймаються як свого роду ілюстративний матеріал, що ним авторка мовби верифікує чи перестраховує власні міркування. Хотілося б, аби поміж цитат інших науковців сміливіше звучав власний дослідницький голос дисертантки, за потреби й з присутнім дискусійним акцентом навіть із науковими авторитетами.

Загальна оцінка дисертації

Висловлені побажання є радше порадами із заохоченням зреалізувати їх в майбутньому монографічному оформленні цієї дисертації. Назагал кваліфікаційна робота Наталії Голод є вагомим, самодостатнім, стереометричним дослідженням, яке доповнює дотеперішні праці, присвячені своєрідності художнього мислення, естетичної свідомості, творчої манери Стефаника — тим аспектам, які, за словами авторки, належать до «вічно актуальних». При цьому дуже важливо, що письменників прозопис осмислено і з погляду інтертекстуальних зв'язків, і в широкому контексті національної літератури доби вікового зламу з характерною для нею наявністю і «кипучістю» різних течій та стилів. Таким чином, дослідниця приходить до ґрунтовних узагальнень про драматургічність як одну з фундаментальних рис Стефаникової поетики, яка в сукупності з іншими ознаками кваліфікує його новелістику як цілісний епічно-драматичний метатекст. Варто відзначити логічний і вправний науковий стиль дисертації, наявність чітких аргументованих висновків. І цей спосіб наукової дедукції шляхом від

посутнього аналізу теоретичного матеріалу до заглиблення в царину Стефаникового художнього світу дає змогу дослідниці досягти сконденсованих відкривавчих резюмувань про творче мислення письменника.

Водночас праця Н.Голод є перспективною, відкриваючи нові обрії в стефаникознавстві й окреслюючи матрицю майбутніх досліджень Стефаникової творчості як складної художньої системи. За актуальністю обраної теми, новизною отриманих результатів, обсягом проведених досліджень, теоретичною і практичною цінністю дисертаційна робота Наталії Степанівни Голод «Драматургічні категорії в системі художнього мислення Василя Стефаника» повністю відповідає всім вимогам пп. 9–18 «Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 6 березня 2019 р. (із змінами), а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія.

Офіційний опонент

доктор філологічних наук,
старший науковий співробітник,
заступник директора з наукової роботи
Інституту Івана Франка НАН України

А. І. Швець

